

УДК 340.13:004.9

ДОРОНІН І.М., доктор юридичних наук, доцент, керівник наукового центру Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5991-6713>

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3\(54\).340462](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3(54).340462)

Анотація. У статті розглядається питання зміни систематизації права в умовах цифрової трансформації. Зазначено, що проблеми, які виникають у ході систематизації права і законодавства, були і є предметом численних досліджень як у межах загальної теорії права, так і у відповідних галузевих науках. Здійснення кодифікації законодавства є амбітною ціллю, але у сучасних умовах її досягнення є малоймовірним через низку об'єктивних причин. Викладене повною мірою стосується інформаційного права, хоча свого часу розроблялись відповідні проекти інформаційних кодексів. В умовах цифрових трансформацій проблема ускладнена особливим характером соціальних відносин. Для вирішення зазначених проблем рекомендується дослідити окремі правові новації, що пов'язані з технологіями та технологічним прогресом. У цьому контексті мова йде про технологічний примус та вимоги щодо його застосування на рівні архітектури рішень.

Ключові слова: система права, систематизація права, систематизація законодавства, правове регулювання, технологічний примус, кіберпростір

Summary. The article considers the issue of changing the systematization of law in the context of digital transformation. It is noted that the problems that arise during systematization of law and legislation are the subject of numerous studies both within the general theory of law and in the relevant science branches. The implementation of codification of legislation is an ambitious goal, but in modern conditions it does not look quite achievable due to a few objective reasons. The above fully applies to information law, although at one time relevant drafts of information codes were developed. In the context of digital transformations, the problem is complicated by the special nature of social relations. To solve these problems, it is recommended to study individual legal innovations related to technologies and technological progress. In this context, we are talking about technological coercion and requirements for its application at the level of decision architecture.

Keywords: legal system, systematization of law, systematization of legislation, legal regulation, technological coercion, cyberspace

Постановка проблеми. Систематизація законодавства завжди є актуальним завданням практично для будь-якої правової системи. Ціль впорядкування та вдосконалення нормативно-правових актів з метою приведення їх до певної внутрішньої узгодженості є важливою і відповідні до цього визначені завдання вирішуються різними способами. Основними формами систематизації законодавства традиційно розглядаються інкорпорація, консолідація та кодифікація. Зазначені форми звичайно не залишались поза увагою науковців, чому присвячені численні дослідження як у межах загальної теорії права, так і у межах окремих галузевих наук. Так, в галузі інформаційного права Концепція кодифікації інформаційного законодавства України (яка буде охарактеризована нижче) була презентована у 2012 році. Концепція розроблялась відповідно до потреб розвитку інформаційних відносин в умовах

становлення інформаційного суспільства та глобального інформаційного простору. Аналогічні концепції та проекти існували в інших галузях права, у тому числі з метою оновлення кодифікацій, проведених ще у радянські часи.

Систематизація права розглядається дещо під іншим кутом. У правовій науці запропоновано розглядати систематизацію права як процес побудови певної системи первинним елементом якої є саме норма права, а не джерело або окрема складова (пункт, абзац, стаття, глава) нормативно-правового акту і не сам нормативно-правовий акт. Таке розуміння систематизації права дозволяє розглядати усе право як певну систему в межах країни чи наддержавного утворення.

Загальний характер наукової дискусії навколо зазначених проблем розвивався природнім шляхом до початку цифрових трансформацій. Значний поштовх дослідженням надали проблемні питання визначення суті та змісту регуляції в глобальних інформаційних мережах, соціальних мережах, мережах зі змішаним суб'єктним складом, віртуальному середовищі, у децентралізованих автономних організаціях (DAO) і нарешті в метавсесвіті. Окрім складнощів у визначеннях суті такого регулювання спостерігається і жвава наукова дискусія навколо елементів систематизації норм регуляції, навіть не на рівні їх кодифікації.

Таким чином доволі важливим і актуальним виглядає наукове дослідження особливостей систематизації права в умовах цифрових трансформацій.

Результати аналізу наукових досліджень. У теорії держави і права питання систематизації законодавства (і меншою мірою – систематизації права та системи права) було предметом численних досліджень. В останні роки ця проблематика знайшла своє відображення в наукових працях Р. Г. Галюка, О. В. Зайчука, Н. М. Кошіль, Б.В. Малишева, Ю. М. Оборотова, Н. М. Обушенко, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, М. О. Теплюка, Ю. С. Шемшученка та інших. В інформаційному праві питання систематизації і кодифікації досліджували О. А. Баранов, В. М. Брижко, К. І. Беляков, О.С. Дніпров, Р. А. Калюжний, Т. С. Касянюк, Л. П. Коваленко, В. Я. Настюк, А.М. Новицький, В. Г. Пилипчук, І. М. Сопілко, В. М. Фурашев, М. Я. Швець та інші. У 2012 році представлено проект Концепції кодифікації інформаційного законодавства України, що був розроблений авторським колективом НДЦПІ НАПрН України, взятий за основу і рекомендований до обговорення Координаційним бюро з інформаційного права та інформаційної безпеки Відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України. Метою кодифікації інформаційного законодавства України визначено реалізацію державою гарантій, спрямованих на створення упорядкованої структури правового регулювання, охорони та захисту інформаційних відносин, забезпечення співвідношення потреб та інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері України та її представництва у глобальному інформаційному просторі [1].

Мета статті може бути визначена як проведення аналізу дослідження проблеми систематизації права і законодавства у сучасних умовах з урахуванням цифрових трансформацій та можливості викликані цими явищами зміни у характері права як регулятора суспільних відносин у контексті визначення завдань для подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Систематизація законодавства здійснюється з метою приведення нормативно-правових актів у внутрішню узгоджену систему, що забезпечує їх ефективне застосування та сприяє правовій визначеності. Щодо питання чи є результат систематизації законодавства саме системою науковцями висловлено різні точки зору. Якщо враховувати усі можливі традиційні форми систематизації

законодавства, то, наприклад, інкорпорація здійснюється шляхом збирання актів за певними критеріями, при цьому саме приведення у систему в багатьох випадках видається дещо декларативним. У літературі висловлено точку зору, що інкорпорація здійснюється насамперед для формування збірників, зводів законодавства і т. ін. [2, с. 385]. Відомим в історії права явищем є зводи законів, які формувались у тій чи іншій державі протягом десятиріч і навіть сторіч, і складались з усіх чи майже з усіх законодавчих актів, що ухвалювались, як правило у хронологічному порядку. Такий підхід був дуже популярним у вітчизняній правовій науці і законотворчій практиці, а формування Зводу законів України вважалося важливим завданням [3, с. 48-49]. Але правова реальність, що полягала у мінливості законодавчих актів, та відсутність правової традиції знизилася актуальність такого підходу. Застосування інкорпорації відбувалось в основному шляхом формування баз законодавства з відповідними класифікаціями за певними критеріями. У сучасних умовах основною функцією інкорпорації вважається інформаційна у першу чергу для потреб правозастосування, що безумовно вимагає офіційного характеру її проведення [4, с. 98-99]. Варто визнати, що в сучасному світі за умов мінливості законодавства та малої узгодженості правових приписів, видання традиційних збірників та інших форм збирання актів законодавства явно поступилося місцем широкому застосуванню електронних, зокрема онлайн, баз законодавства. Якщо аналізувати характер застосування інформації з баз даних, що містять законодавчі акти, то технічний прогрес забезпечує доволі ефективний механізм та можливості використання інформації у практичній діяльності з урахуванням будь-яких практичних потреб. За такого розвитку подій важливим є офіційність оприлюдненої інформації, але властива праву консервативність дещо обмежує надання офіційності через можливі проблеми із дією законодавчого акту в контексті визначення офіційності публікації тексту акту (відома проблема “офіційного оприлюднення”) [5, с. 35].

Консолідація законодавства у загальному вигляді розглядається як форма систематизації, у процесі якої множинні нормативно-правові акти об’єднуються в один укрупнений нормативно-правовий акт, що затверджується нормотворчим органом як новий акт такої ж сили, при цьому об’єднанню підлягають приписи однакової юридичної сили [6, с.409-410]. Консолідація доволі активно застосовується в законодавчому та правотворчому процесі, хоча іноді дуже важко вважати новий ухвалений акт за своїм змістом саме об’єднуючим, оскільки часто-густо він містить нові приписи і навіть нові підходи до регулювання тих самих суспільних відносин.

Варто зазначити, що найбільш популярною формою для дослідників є кодифікація законодавства, оскільки проблематиці кодифікації та розробки відповідних кодексів присвячені численні публікації, у тому числі на рівні монографічних досліджень [4, 7, 8, 9, 10]. Загалом кодифікація полягає у переробці на основі аналізу та зведенні правових норм у єдиний, системний та вичерпний нормативно-правовий акт, який регулює певну сферу суспільних відносин. При цьому мова не йде про просте зведення, а про складний процес аналізу та узгодження норм, застосування методів юридичної техніки. У науковій літературі зазначається, що кодекс, як особливий вид закону, має наступні ознаки: “1) кодекс об’єднує певну групу норм, предметом регулювання яких є однорідна сфера суспільних відносин; 2) кодекс містить загальні принципи, на підставі яких здійснюється регулювання певної групи суспільних відносин; 3) положення кодексу мають широку сферу застосування в рамках галузі права; 4) кодекс характеризується зовнішньою стабільністю, тобто можливістю довго існувати у часі” [11, с. 48]. Існує ґрунтовна дискусія, предметом якої виступає відповідність Кодексу конкретній галузі

права, або ж іншим критеріям об'єднання та групування норм права. Водночас, варто зазначати, що в сучасних умовах термін “Кодекс” інколи застосовується у широкому аспекті, а окремі ухвалені нормативно-правові акти з такою назвою далеко не вичерпно регламентують навіть визначену сферу суспільних відносин і вимагають додаткового нормативно-правового регулювання. Прикладом є Кодекс цивільного захисту України, що регламентує цю сферу разом з іншими законодавчими та великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів [12].

В інформаційному законодавстві питання систематизації активно обговорювалось з початку 2000-х років. Так свого часу А. М. Новицький та Т. С. Касянюк, аналізуючи вітчизняне законодавство, відзначили особливу роль Національної програми інформатизації та зазначили, що джерелами інформаційного права є доволі широке коло спеціальних законодавчих актів [13, с. 19-20, 22]. У загальному розрізі Національна програма інформатизації відіграла значну роль у розвитку інформаційного законодавства [14, с. 46-48]. Доволі критичний аналіз стану інформаційного законодавства було зроблено В. М. Брижком, який зазначав, що попри наявність стратегічних орієнтирів в державному управлінні, інформаційне законодавство неможливо розглядати як систему через значну кількість нормативно-правових актів (біля 4000) з внутрішніми суперечками та прогалинами [15, с. 10]. Вихід із цієї ситуації, на думку дослідника, полягав у своєрідній кодифікації законодавства шляхом створення “Інформаційного кодексу” з рекомендацією на початку покласти в основу структури Кодексу “Матрицю напрямів впорядкування інформаційних відносин в законах України та положеннях у проектах кодексів” з метою створення так званого “скелету” Кодексу [15, с. 15].

Проекти створення кодифікованого нормативно-правового акту (чи принаймні консолідованого з метою універсалізації регулювання суспільних відносин) в інформаційному праві широко обговорювались з початку 2000 років. Основні ідеї було втілено у проекті Концепції кодифікації інформаційного законодавства України 2012 року. Оскільки мета була визначена саме у кодифікації законодавства, то основними її завданнями були: “ - досягнення консенсусу в інформаційних відносинах на засадах розробки узгодженої системи юридичних норм; - визначення гарантій прав і свобод людини і громадянина, завдань і функцій суспільства та держави в інформаційній сфері; - забезпечення захисту персональних даних, інформації з обмеженим доступом, технічного захисту інформації та інших аспектів інформаційної безпеки; - запобігання правопорушенням і забезпечення правомірної поведінки учасників інформаційної діяльності” [1]. До напрямів кодифікації за таких умов пропонувалось віднести “розробку кодифікованого акту (Інформаційного кодексу України), як основного закону в інформаційній сфері”, а також систематизацію, удосконалення і подальший розвиток законодавства України за окремими функціональними сегментами інформаційної сфери [1]. Після закінчення процесу кодифікації інформаційне законодавство мало мати кодифікований характер та мало складатись з Інформаційного кодексу України, структурними складовими якого мали бути загальна частина, особлива частина та перехідні положення та спеціальні закони за функціональними напрямами інформаційної діяльності, а також інші нормативно-правові акти, прийняті в контексті реалізації відповідних положень Інформаційного кодексу та законів України в інформаційній сфері.

Зазначена пропозиція в частині ухвалення кодифікованого акту інформаційного права (Інформаційний кодекс) викликала низку критичних зауважень як з точки зору доцільності так і з точки зору можливості виокремлення суспільних відносин та масиву

нормативно-правових актів [16, с. 220-221; 17, с. 38-39]. Варто зазначити, що ідея створення кодифікованого акту має і прихильників серед науковців до цього часу [18; 19, с. 78; 20, с. 129; 21; 22, с. 80]. Інколи основною перепорою для проведення кодифікації шляхом прийняття Інформаційного кодексу вважається відсутність політичних волі чи інші подібні проблеми політико-правового характеру [23, с. 38; 24, с. 111]. Але водночас слід звернути увагу на виникнення та стрімкий розвиток інших проблем та низки негативних факторів для кодифікаційної діяльності стосовно інформаційної сфери.

Мова йде про саму регуляцію суспільних відносин в інформаційному суспільстві та в цифрову епоху, тобто під впливом фактору цифрових трансформацій. Так, досліджуючи правові проблеми цифрових трансформацій у глобальному світі через призму “Економіки результату”, О.А. Барановим було наголошено на необхідності “зосередити наукові дослідження у напрямі формування теоретико-методологічних засад створення нових (удосконалених) соціально-правових моделей функціонування Економіки результату та формування практичних рекомендацій, наприклад, у частині:– цивільних і господарських відносин; податків та митних зборів; монополії, лібералізації та конкуренції для всіх регульованих ринків; захисту прав споживачів у режимі різних державних юрисдикцій; визначення відповідальності; конфіденційності (захисту персональних даних); безпеки, зокрема кібербезпеки; захисту інтелектуальної власності й авторського права тощо;– будь-якої сфери соціальної активності: промисловості, сільського господарства, банківської діяльності, енергетики, медицини, освіти, державного управління, ретейлу, збройних сил тощо” [25, с. 42]. З урахуванням обмеженості та розмитості юрисдикцій, особливостей застосування норм права в глобальній інформаційній мережі та яскраво вираженої поширеності горизонтальних суспільних відносин О.А. Барановим було також запропоновано і формування нової парадигми алгоритму побудови законодавства. “Сутність цієї нової парадигми алгоритму полягає у тому, що рекомендується спочатку зосередити зусилля юридичної спільноти на розробленні пропозицій на рівні актів міжнародного права, а вже потім на основі ратифікації міжнародно-правових актів переходити до вдосконалення національного законодавства” [25, с. 42].

Водночас така точка зору виходить із загальної традиційної міжнародно-правової правосуб’єктності, не враховуючи виникнення та розвиток інших можливих суб’єктів та складно пов’язаних інтересів.

Розглядаючи так звані “горизонтальні зв’язки”, варто побіжно проаналізувати численні кодекси (*Code*), що у різних умовах та різними шляхами пропонувались для розгляду як регулятори тих чи інших відносин в інформаційному середовищі. Спочатку зробимо термінологічне уточнення, оскільки саме по собі слово *Code* з англomовної літератури залежно від контексту може перекладатись і як Кодекс, і як код. Загалом термін Кодекс (*Code*) застосовується як певний набір (зведення) правил поведінки, що можуть як забезпечуватись будь-якими формами примусу, так і не забезпечуватись і розглядатись як обіцянка чи добровільне зобов’язання. Якщо аналізувати численні Кодекси поведінки в мережі, то це сукупність певних моральних обов’язків. У випадку, коли мова йде про корпоративні кодекси, вони носять характер приписів дисциплінарного характеру, не забезпечених у повному обсязі примусом держави.

Свого часу ще у 1999 році громадський активіст і юрист Лоуренс Лессіг висунув концепцію “права як коду” (*law as a code*) [26], яку у випадку дослівного перекладу важко сприйняти у вітчизняній правовій свідомості. З точки зору Л. Лессіга програмне забезпечення (код) є таким самим засобом регуляції людської поведінки у кіберпросторі

(мережевому середовищі) як кодекс (*Code*) є засобом регуляції поведінки людей у звичайному світі. В даному випадку Л. Лессіг використовує гру слів *code-Code* в англійській мові. У другому наведеному ним випадку мова йде не про власне Кодекс, а про правові норми загалом. Розвиваючи ці думки, він висловлює концепцію, що в мережі (кіберпросторі, віртуальному чи інформаційному середовищі) існує чотири модальності регулювання. До них належать: 1) “закон” (або те, що вважається нормою права у відповідній правовій системі, то у випадку англо-саксонської системи це її судові прецеденти), 2) “норма” (тобто норми, які регламентують людську поведінку за межами чи перетинаючись з правом), 3) “ринок” (тобто баланс попиту та пропозицій, де ціна (вартість) та економічні стимули регулюють дії та рішення щодо таких дій), 4) “архітектура” (яку слід розуміти як технічний термін, а саме архітектуру побудови програмного забезпечення, тобто “код” в значенні технічного терміну для регулятора Інтернету).

Такі модальності стосуються людської поведінки в штучних середовищах. Зрозуміло, що в традиційній суспільній практиці регуляторів більше, а тому можливо вести мову про інший набір модальностей, до яких входять норми моралі, культури, релігії, статусно-рольові регулятори, традицій та звичаї тощо [27, с. 38-45, 78-79, 94-96, 154-155, 210-214, 222-223]. Говорячи про архітектуру як модальність регуляції, доцільно дещо уточнити точку зору Л. Лессіга стосовно архітектури програмного забезпечення. На нашу думку у першу чергу мова йде про “технічний примус” як забезпечення регулятора, так само як державний примус забезпечує право як регулятор, а суспільна дискваліфікація (груповий негативний вплив) – мораль.

Прояви технологічного примусу можливо розглянути на певних прикладах. Так, одним із прикладів таких технологій є технології розподіленого реєстру (DLT). На нашу думку DLT здатна у недалекому майбутньому реалізувати свій потенціал до значного впливу на розуміння правового регулювання та на право узагалі, причому такий вплив є багатограним і доволі непередбачуваним. Традиційні концепції сучасної правової науки в основному зосереджені навколо вирішення окремих практичних питань, що виникають у зв'язку із деякими (по суті побічними) проявами таких технологій [28, с. 74].

Вбачається, що для належної ілюстрації процесу зміни суті права в умовах застосування DLT варто дослідити технологію “смарт контракту”. Сам по собі “смарт контракт” є комп'ютерним алгоритмом, що забезпечує формування, контроль та надання інформації про щось. У поєднанні із застосуванням криптографічних засобів і розподіленого реєстру він може забезпечувати послідовність дій із практично абсолютним рівнем довіри. Поряд із різними іншими застосунками його можливо використати в певних угодах, що власне і є контрактами у традиційному розумінні права. Тобто “смарт-контракт” - це не нова і не особлива форма договору (контракту), а певна технологія, що може забезпечити виконання визначених дій у передбаченій послідовності та у визначений заздалегідь час. Таке виконання не залежить від зовнішнього контролера або будь-якого його впливу оскільки сама технологія заміщує собою контроль [29, р. 398].

Якщо ж досліджувати можливості застосування в укладанні угод застосунку, заснованого на DLT, в досить широкому спектрі відносин, де може виникнути необхідність засвідчення (завірення) незмінності певної інформації, то можливо констатувати доволі значні перспективи для цієї технології. Різниця між традиційними засобами криптографічного захисту інформації на певному фізичному носії полягає у його фактичній відсутності як одного визначеного об'єкту, що знаходиться у фізичному

світі, оскільки принцип застосування технології DLT полягає у постійному (атрибутивному) розподіленні інформації між носіями [28, с. 76].

Безумовно також, що прояви DLT у різних сферах людської діяльності доволі багатогранні та багатоаспектні. Головний потенціал окремих застосунків, що використовують зазначену технологію, полягає у поступовій (у перспективі) заміні нотаріальної форми посвідчення угод. Зазначене може бути застосовано лише у випадку, якщо технологічно буде забезпечено персональну ідентифікацію особи, абсолютну (або досить тривалу) стійкість збереження інформації, що аналогічна традиційній паперовій формі фіксації. Але цим фундаментальний вплив DLT на право не обмежується.

Іншим прикладом можливо розглянути прояв технологій штучного інтелекту, що відомий під загальною назвою “великі мовні моделі” (*large language model*, LLM). Керування моделлю може здійснюватися зовні при адмініструванні, але може бути і вбудованим на рівні архітектури програмного забезпечення. Оскільки саме вимоги до розробки, виробництва і розповсюдження конкретних LLM є одним із напрямів законодавства для регуляції штучного інтелекту, що не сприймається розробниками [30], вони і є по суті процесом впливу на забезпечення технологічного примусу владним шляхом. Річ у тім, що архітектура кожної окремої LLM може як обмежувати її продуктивність, так і більш тонко впливати на результати роботи нейронної мережі.

Тому варто визнати, що технології пройшли великий шлях від простих засобів фізичного обмеження доступу до складних комплексів, що забезпечують виконання процедур. І в автоматичному встановленні примусу технологічними засобами виникає новий вид регулятора суспільних відносин.

Через призму викладеного варто звернутись до проблематики пошуку та формування Кодексу (або універсальної норми-регулятора) для суспільних відносин у штучних середовищах. Як вже зазначалось, в глобальній мережі Інтернет доволі популярними є різні види Кодексів, що спрямовані на забезпечення єдиної чи бажаної поведінки суб'єктів у штучному середовищі.

Спочатку варто повернутись до розподілу між систематизацією права та законодавства. Зокрема, на думку дослідників варто розділяти систему і систематизацію права з системою (систематизацією) законодавства. Критерії розподілу полягають у тому, що “в якості первинного елемента системи права є норма права, яка складається з трьох елементів гіпотези, диспозиції і санкції. Первинним елементом системи законодавств можуть бути визнані стаття, пункт, абзац нормативного правового акту, які можуть не збігатися за обсягом з нормою права, оскільки різні елементи норми права, як правило, містяться в різних статтях нормативного правового акту” [31, с. 145]. Якщо взяти до уваги цю точку зору О.М. Іванченко, то можливо виробити підходи до систематизації приписів (норм права) і щодо доволі широкого кола, включаючи штучні середовища.

Отже під таким підходом розглянемо проблематику правового регулювання та систематизації права щодо штучних середовищ. Наприклад, окремі науковці досліджують проблематику “цифрового середовища”, як простору, в якому створюються і мають обіг цифрові речі. З такого трактування елементи середовища можливо розглядати у вузькому розумінні як цифрові речі – об'єкти цивільного права. А у широкому розумінні елементами також будуть власне об'єкти (цифрові й матеріальні речі, програмне забезпечення, апаратне обладнання, інформаційно-технологічні системи, джерела енергії, кабельні мережі тощо), суб'єкти (ті, що мають правосуб'єктність по суті), соціальна компонента (інформація, мораль, право, правочин,

норма, організація, діяльність, безпека, ризик, відповідальність тощо) [32, с. 14]. Іншими розглядається як середовище кіберпростір [33, с. 139], інформаційний простір [34, с. 29] віртуальний простір [35, с. 12]. К. І. Беляковим було запропоновано розглядати як динамічне, таке, що постійно розвивається, середовище “віртуальну реальність” у рамках розуміння інформаційно-правового характеру віртуальних правовідносин [36, с. 49, 52-53]. Нарешті останнім часом постала проблема регламентації засобами права у метавсесвіті (metaverse). Метавсесвіт розуміється як електронне середовище, що утворено сукупністю електронних суб’єктів та об’єктів, які взаємодіють між собою, а також електронні або інші технології, що забезпечують їх взаємодію [37, р. 2, 38, с.105]. Якщо аналізувати сукупність проблем правового характеру, які формуються під впливом запитів застосування права до специфічних відносин з огляду на певні юрисдикції, то можливо стверджувати, що багато в чому вони перекликаються із викликами для права в епоху зародження мережі Інтернет. До їх числа належать питання визначення юрисдикцій, правових колізій, застосування норм права, обмежень в правах, забезпечення примусу та юридичної відповідальності. Додатковими для епохи цифрових трансформацій можливо вважати проблему неперсоніфікованих даних у контексті технологій Big Data [39, р. 40], права щодо віртуальних об’єктів та об’єктів з віртуальними копіями [37; 40, с. 9] тощо.

Якщо аналізувати сукупність зазначених проблем з урахуванням концептуальних підходів до правового регулювання, то можливо стверджувати, що поки запропоновані як уніфіковані регулятори Кодекси є традиційними для віртуального середовища унормованими приписами моральної регламентації з відповідними зобов’язаннями. На нашу думку лише при використанні четвертої модальності за Л. Лессігом, а саме архітектури при розробці програмного забезпечення можливо стверджувати про нові регулятори.

Підсумовуючи викладене доцільно виокремити низку **висновків**.

1. Розглядаючи систематизацію права і законодавства у розрізі традиційних підходів, можливо стверджувати, що її проведення у вітчизняних реаліях з урахуванням потреб часу обмежується політичними причинами, а також складним і мінливим характером суспільних відносин. За такого розвитку подій досить важко ухвалювати законодавство, ґрунтуючись на системному підході з урахуванням проведеного аналізу. Водночас діяльність з систематизації законодавства здійснюється з урахуванням реальних потреб правозастосовчої практики.

2. В інформаційному законодавстві існує стійкий підхід до проведення систематизації за традиційними правилами шляхом ухвалення основного і засадничого законодавчого акту, можливо, на підставі проведення кодифікації. Водночас саме в інформаційній сфері відбуваються складні і швидкі зміни, що значно ускладнюють цей процес.

3. Міждержавний глобалізований характер інформаційних правовідносин, а також тенденція до їхньої віртуалізації та переходу в штучні середовища зумовлює особливі підходи щодо розуміння регуляції цих відносин. У такому аспекті точка зору Л. Лессіга щодо модальностей регуляції в штучних середовищах заслуговує на увагу і розвиток у подальших наукових працях.

4. Підходи щодо технічного примусу в межах “архітектури” як модальності регуляції потребують розвитку особливо в контексті впливу на розробку засобів технічного примусу в програмному забезпеченні з боку державної влади, міждержавних регуляторів та норм права. На сьогодні перспективним для подальших досліджень видаються пропозиції стосовно належних підстав впливу на технологічний примус.

Використана література:

1. Проект Концепції кодифікації інформаційного законодавства України. 2012. URL: <https://www.ippi.org.ua/vid-redaktsiinoi-kolegii-rozrobka-proektu-kontseptsii-kodifikatsii-informatsiinogo-zakonodavstva-ukr>
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: [підручник] 3-тє вид. К. : Алерта, 2012. 524 с.
3. Чеберяк П.А. Звід законів України – завершальний етап систематизації та кодифікації законодавства. *Конституція України та проблеми систематизації законодавства*. 1999. Вип. 5. С. 44 – 50.
4. Систематизація законодавства України як важлива складова правотворчої діяльності в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць/ за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. К.: Алерта, 2024. 248 с.
5. Удала Я.М. «Офіційне оприлюднення» vs «Офіційне опублікування»: проблеми термінологічної визначеності. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 5. С. 30-36.
6. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
7. Кодифікація законодавства України: теорія, методика, техніка/ Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик, Л.М. Горбунова, та ін. /за заг. ред. О.І. Ющика. К.: Парламентське видавництво, 2007. 208 с.
8. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: монографія. Х.: Право, 2012. 192 с.
9. Ясіновська А. Загальнотеоретична характеристика кодексів. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 56. С. 59-64.
10. Петков С. В. Систематизація та кодифікація законодавства: концептуальний вимір. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Право*. 2020. № 1. С. 6-12.
11. Гетьман Є. А. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 42-50.
12. Барило О.Г. Проблемні питання інформаційного забезпечення цивільного захисту України. *Державне управління: удосконалення та розвиток: електронний журнал*. 2017. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1112>
13. Новицький А.М., Касянюк Т.С. Інформаційне законодавство України: окремі питання систематизації. *Правова інформатика*. 2009. № 2. С. 17-24.
14. Жилияев І.Б., Семенченко А.І., Фурашев В.М. Інструменти державного стратегічного управління: Національна програма інформатизації. *Інформація і право*. 2018. № 1. С. 44-58.
15. Брижко В.М. Про концептуальні основи системного впорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері України. *Інформація і право*. 2012. № 2. С. 10-17.
16. Єсімов С. Основні напрями вдосконалення законодавства щодо використання інформаційних технологій у публічному управлінні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 215-223.
17. Панова І.В. Правотворення в інформаційній сфері. *Правова інформатика*. 2015. № 1. С. 34-40.
18. Дніпров О.С. Перспективи та проблеми систематизації й кодифікації інформаційного законодавства в Україні. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету ім. Винниченка, серія Право*. 2019. Спецвипуск 7. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/7_spec_2019/143147.pdf.
19. Северінова О.Б. Інформаційно-правовий простір: питання розвитку в умовах реформування. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 75-80.
20. Ярмол Л.В., Підгородецька О.В. Юридичне забезпечення інформаційних прав людини в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. 2025. Вип. 87. Частина 1. С. 124-130.
21. Зуй В.В. Актуальні проблеми кібербезпеки в Україні з урахуванням європейської інтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис. Правове забезпечення адміністративної*

реформи. 2022. Вип. 4. Частина 1. С. 231-235. URL: [http:// www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/35.pdf](http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/35.pdf)

22. Письменна О.П. Інформаційні технології: джерела правового регулювання. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 75-86.

23. Лопатін С.І. Сфера інформаційних відносин: правове регулювання, проблемні питання. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 35-41.

24. Пахомова І.А. До питання систематизації інформаційного законодавства на державній службі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2016. Вип. 2. С. 108-112.

25. Баранов О.А. Цифрова трансформація як джерело реновації парадигми рекодифікації та оновлення законодавства: огляд проблем. *Право України*. 2022. № 8. С. 29-47.

26. Lessig, L. Code and other laws of cyberspace. *English Journal*, 1999. 346.

27. Соціальна регуляція поведінки в умовах суспільної нестабільності / За ред. О.Злобіної. К.: Інститут соціології НАН України, 2013. 320 с.

28. Доронін І.М. Майбутній технологічний примус і право: до постановки проблеми. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27 листопада 2020 р.)*. Київ: «Комп'ютерний дизайн», 2020. С. 73-76.

29. Reyes C. Conceptualizing Cryptolaw. *Nebraska Law Review*. 2017. Vol. 96. Iss. 2. P. 385-445.

30. Iyer P. Meta refuses to sign EU's AI code of practice. *TechCrunch*. 2025, July 18. URL: <https://techcrunch.com/2025/07/18/meta-refuses-to-sign-eus-ai-code-of-practice/>

31. Іванченко О.М. Систематизація права: загальні засади, сутність, правова природа. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова : (до 75-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) : матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(Одеса, 17 верес. 2021 р./ Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»; за заг. ред. А.Ф. Крижановського. Одеса : Фенікс, 2021. С. 142-148.*

32. Безклубий І. Правова семантика поняття «цифрове середовище». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2024. № 1. С. 9-16.

33. Роллер В.М. Правове регулювання здійснення кібероборони. *Право і суспільство*. 2018. № 5. Частина 2. С. 137-141.

34. Яруліна Н. Теоретичні підходи до визначення понять «інформаційний простір», «інформаційне середовище», «інформаційно-комунікативне середовище». *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2. С. 26-31.

35. Пальчинська М.В. Віртуальний простір в умовах соціокультурних трансформацій: дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03. Одеса, 2016. 433 с.

36. Беляков К.І. Понятійні та методологічні основи регулювання нових типів інформаційних відносин: «віртуальні правовідносини». *Lex Portus*. 2016. № 2. С. 47-63.

37. Kostenko O. V. Electronic Jurisdiction, Metaverse, Artificial Intelligence, Digital Personality, Digital Avatar, Neural Networks: Theory, Practice, Perspective. *World Science*. 2022. 1 (73). P. 1-13.

38. Костенко О.В., Головка О.М. Електронна юрисдикція Metaverse: виклики та ризики правового регулювання віртуальної реальності. *Інформація і право*. 2024. № 1. С. 105-111.

39. Digital Revolution – New Challenges for Law. Data Protection, Artificial Intelligence, Smart Products, Blockchain Technology and Virtual Currencies/ Ed. by A. De Franceschi, R. Schulze. Muenchen, Verlag C. H. Beck. 2019. 365 p.

40. Сverdlichenko V.P. Віртуальна земля як об'єкт правовідносин у Метавсесвіті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 120-122. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/27.pdf